

УДК 37.013.42:613.83

М. М. ВИДИШ, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету (м. Хмельницький)

ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬ НАРКОТИКИ

У статті висвітлено таку складну соціальну проблему, як подолання наркоманії неповнолітніми в реабілітаційному центрі, визначено форми і методи, які будуть спрямовані на превентивну освіту, непрямий профілактичний вплив та корекцію наркотизму.

Ключові слова: наркоманія, соціально-педагогічна робота, реабілітаційний центр, діти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні у нашій країні утримання та виховання дітей – сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки, покладається на державу. Усі безпритульні діти в порядку, установленому законом, тимчасово розміщуються у реабілітаційних центрах, де створюються належні житлово-побутові умови й умови, спрямовані на забезпечення їх соціальної адаптації та підготовку до повернення у рідні сім'ї або передачі під опіку і піклування.

Однією з найсерйозніших проблем дітей в реабілітаційних центрах є схильність до неадекватної поведінки, а саме такого її різновиду, як наркоманія, яка поступово стає стилем життя підлітків, завдає шкоди близьким, оточуючим, суспільству загалом. На тлі наркоманії відбувається зростання злочинності, підвищується ризик зараження на різні інфекційні хвороби, у тому числі СНІД. Уживання наркотиків практично несумісне з якісним навчанням, із трудовою діяльністю, призводить до деформації особистості, зниження загального інтелектуального потенціалу, поглиблює демографічну кризу у державі. Відсутня активна протидія поширенню вживання наркотиків, які руйнують психіку неповнолітніх, призводять до їх смерті.

Щоб подолати таку складну соціальну проблему, як наркоманія неповнолітніх в реабілітаційному центрі, необхідно вивчити соціальні, біологічні та психологічні причини вживання наркотиків, створити програму соціально-педагогічної роботи, а в тому числі форми і методи роботи соціального педагога

щодо роботи з такими дітьми, націлені на протидію умовам і факторам наркоманії, оскільки мова йде не про здоров'я і добробут окремих особистостей, а про здоров'я нації загалом. Це робить надзвичайно актуальним дослідження проблеми наркотизації дітей у реабілітаційному центрі з соціально-педагогічних позицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема наркоманії актуалізує у собі дослідження низки напрямків: медичні аспекти вживання наркотичних речовин (А. Личко, В. Битенський, В. Херсонський.), правові аспекти (Ю. Аргунова, А. Габіані, С. Дворяк), педагогічні аспекти (Д. Колесов, В. Оржеховська, О. Удалова, О. Пилипенко, Н. Максимова, С. Толстоухова, Н. Пихтіна).

Аналіз наукових джерел та практичної роботи фахівців засвідчив, що актуальність проблеми дослідження визначається протиріччям між зростанням темпів вживання наркотиків неповнолітніми, між великим спектром мотивів вживання наркотичних речовин, між сучасними проблемами неповнолітніх та реальним рівнем соціально-педагогічної роботи в цьому напрямку. Тому негайно постає проблема пошуку нових форм і методів соціально-педагогічної роботи з дітьми реабілітаційного центру, які вживають наркотики.

Мета статті полягає у висвітленні форм і методів, які будуть спрямовані на превентивну освіту, непрямий профілактичний вплив та корекцію наркотизму.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Об'єктом соціально-педагогічної роботи є діти, які вживають наркотики, та їх батьки. Саме на зазначену категорію дітей спрямований соціально-педагогічний вплив.

Відповідно до цього суб'єктами виступають особи, які здійснюють зазначений вплив. До суб'єктів ми відносимо робітників реабілітаційного центру, а також спеціалістів різноманітних організацій.

Необхідно зазначити специфічні особливості об'єкта соціально-педагогічної роботи, а саме: контингент дітей в реабілітаційному центрі дуже неоднорідний, оскільки вік дітей визначається межами від 9 до 18 років. Вікові особливості, а також відмінності у соціальному становищі вимагають необхідності уникати однобічності та масовості в процесі здійснення соціально-педагогічної роботи з дітьми, які вживають наркотики. Крім цього, важливу роль відіграє специфіка поповнення контингенту закладу, яка характеризується відсутністю систематичності, непередбаченістю та нестабільністю.

Специфічним об'єктом соціально-педагогічної роботи виступає взаємодія з батьками дітей зазначеної категорії. До реабілітаційного центру переважно потрапляють діти, батьки яких певною мірою не виконують своїх обов'язків щодо навчання та виховання неповнолітніх. Взаємодія працівників реабілітаційного центру з батьками дітей, які вживають наркотики характеризується двома провідними труднощами:

батьки дітей у реабілітаційному центрі заздалегідь налаштовані агресивно по відношенню до працівників закладу. Вони переконані, що у них незаконно "вкрали" дитину;

зазвичай батьки дітей, які вживають наркотики, самі ведуть аморальний спосіб життя: вживають алкоголь чи наркотики, тому розглядати їх як суб'єкти позитивного впливу на дітей щодо усунення фактів вживання наркотичних речовин стає неможливим.

Але необхідно зазначити, що у деяких випадках у дітей, які вживають наркотики, досить нормальні батьки, які на жаль не приділяють належну увагу дитині з об'єктивних причин. Така ситуація зазвичай характерна для неповних сімей, де батько чи мати змушені витратити переважну кількість часу на здобуття коштів для матеріального забезпечення дитини. Як наслідок, дитина залишається без належного контролю, підлягає ризику потрапити до асоціальних угруповань.

Дуже розповсюдженою причиною потраплення дитини до реабілітаційного центру виступає проблема з відвідуванням шкільних занять. Зазвичай, це діти, батьки яких застосовують помилкові методи та стратегії виховання в сім'ї, не здатні знайти спільну мову з підлітком, не враховують індивідуальні особливості своїх дітей.

Ураховуючи вищезазначене, ми дійшли висновку, що при наявності батьків, які здатні вплинути на виховання своїх дітей, необхідно їх залучати до здійснення програми соціально-педагогічної роботи.

Суб'єктами соціально-педагогічної діяльності є адміністрація реабілітаційного центру, психолог, соціальний педагог, вихователі. Саме з соціальними педагогами, які організують життєдіяльність дітей у закладі, необхідно провести психолого-педагогічний практикум та інструктаж щодо роботи з дітьми, які вживають наркотики. При цьому обов'язки суб'єктів соціально-педагогічної роботи необхідно поділити таким чином:

психолог здійснює інструктаж та консультації соціальних педагогів, виявляє дітей групи ризику та дітей, які вживають наркотики, організовує та проводить бесіди, консультації, тренінгові заняття з ними. Окрім зазначеного, психолог здійснює індивідуальну корекцію роботи з дітьми, які вживають наркотики;

соціальний педагог слідкує за виконанням програми соціально-педагогічної роботи, відповідає за розробку та проведення виховних занять, які торкаються сутності, історії та моральних аспектів вживання наркотичних речовин, здійснює методичне забезпечення вихователів інформацією зазначеного змісту. Взаємодія суб'єкта та об'єкта розглянута нами на рис. 1.

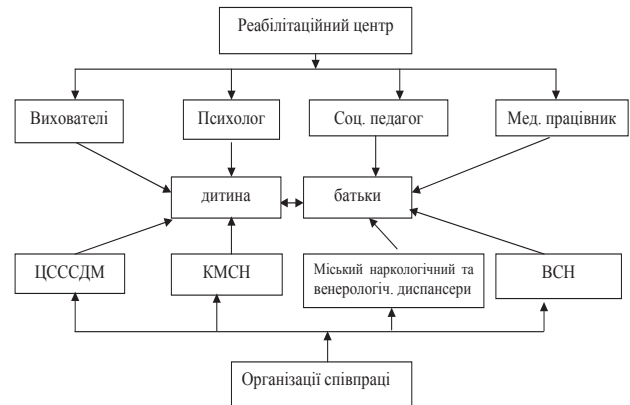

Рис. 1. Взаємодія об'єкта та суб'єкта соціально-педагогічної роботи

Використання форм та методів соціально-педагогічної роботи передбачає врахування особливостей досліджуваного контингенту дітей та специфіки роботи реабілітаційного центру як закладу, у якому ці форми і методи мають здійснюватись. Для наочності ми пропонуємо розглянути подані на рис. 2 форми і методи соціально-педагогічної роботи з дітьми реабілітаційного центру, які вживають наркотики.

З метою докладного обґрунтування форм і методів соціально-педагогічної роботи, застосування яких передбачає програма, ми розглянемо їх відповідно до змісту соціально-педагогічної діяльності, а саме за видами профілактичного впливу.

Форми і методи вторинної профілактики передбачають виховання антинаркотичної спрямованості особистості шляхом формування її морально-психологічної стійкості, що відіграє вирішальну роль у критичних ситуаціях. До таких ситуацій належать ситуації прийняття рішення щодо можливості вживання наркотиків та пропозиції вжити наркотичну речовину. З цією метою доцільно використовувати групову фор-

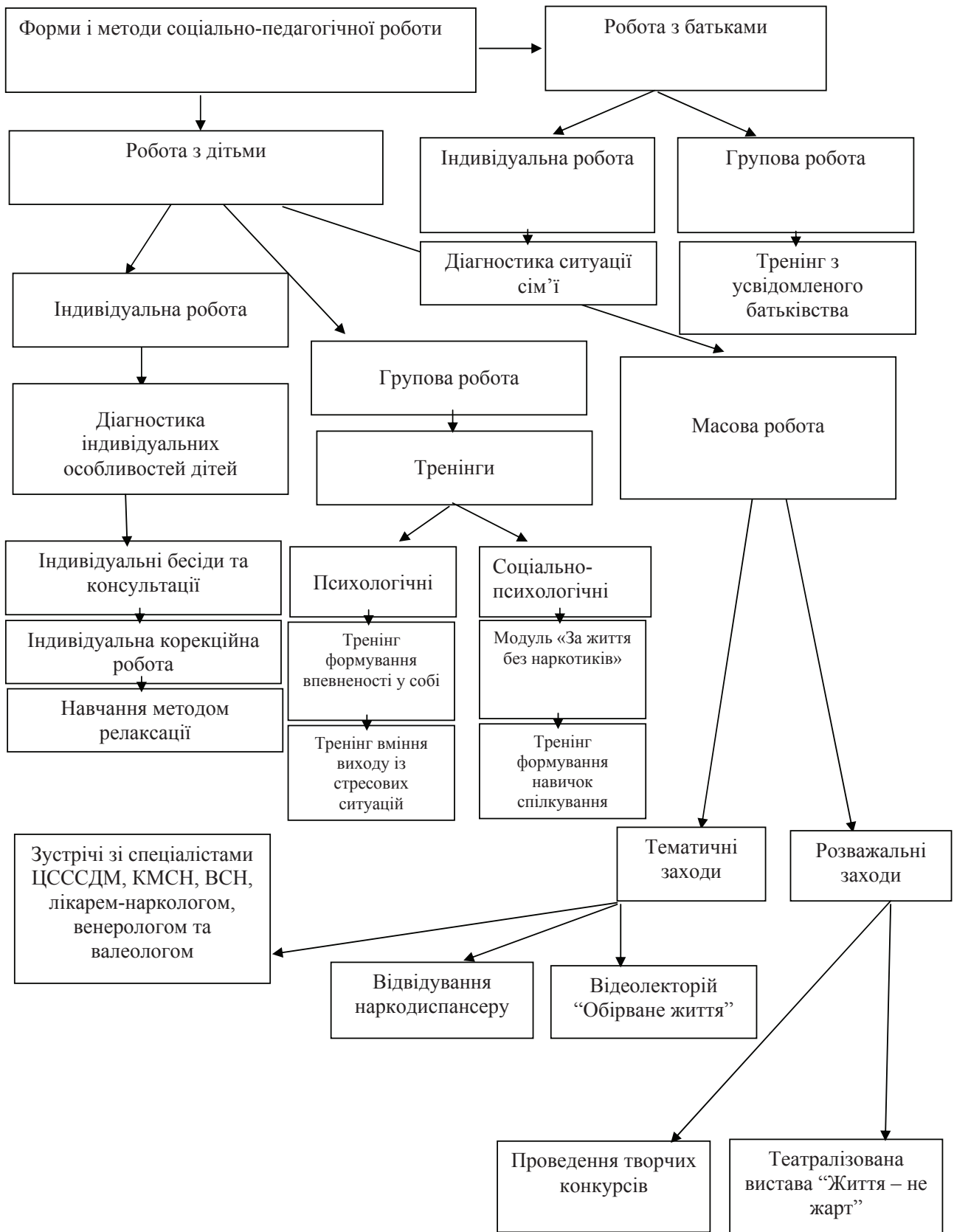

Рис. 2. Форми і методи соціально-педагогічної роботи з дітьми реабілітаційного центру, які вживають наркотики

му соціально-педагогічної роботи, яка передбачає використання такого методу роботи, як тренінг. За змістом та характером ми вважаємо за необхідність використовувати такі види тренінгів: психологічний, соціально-психологічний та комунікативний.

Психологічний тренінг включає такі завдання, як корекція особистих якостей, формування впевненості у собі та вміння виходу зі стресових ситуацій. Як зазначалося нами у попередніх параграфах, часте вживання наркотиків неповнолітніми обумовлено певними вадами психічного розвитку.

Соціально-психологічний тренінг – різновид психологічного тренінгу, орієнтований на використання активних методів групової роботи з метою розвитку компетентності у спілкуванні. Зміст соціально-психологічного тренінгу залежить від завдань роботи щодо певної групи осіб. Ми вирішили доцільним використання модулю “Твоє життя – твій вибір”. Це складова частина тренінг – курсу, який розроблено у рамках Програми “Сприяння просвітницькій роботі “рівний – рівному” серед молоді України щодо здорового способу життя”, що реалізується Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, Академією педагогічних наук України, ПРООН (Програмою Розвитку Організації Об’єднаних Націй), ЮНЕЙДС (Об’єднаною програмою ООН з питань ВІЛ/СНІДу). Особлива увага зазначеного модулю приділяється вправам, які сприяють формуванню чіткої особистісної позиції підлітків щодо власного здоров’я, невживання наркотичних речовин; оволодіння навичкам прийняття правильного вибору, конструктивної відмови та протистояння соціальному тиску. Крім зазначеного, нами були використані матеріали модулю “Твоє життя – твій вибір”, який розрахований на набуття дітьми навичок контролювати свої вчинки задля покращення свого майбутнього.

Необхідно зазначити, що зміст кожного з занять обраного нами модулю був адаптований психологом реабілітаційного центру до особливостей неповнолітніх з урахуванням рівня їх розвитку та освіти.

Комунікативний тренінг має на меті сприяння набуттю особистістю більш компетентного способу поведінки при виконанні певних соціальних ролей. Зазначений вид тренінгу спрямований на отримання навичок спілкування, висловлювання своєї думки та вирішення конфліктних ситуацій.

Крім зазначених видів тренінгу, до форм і методів антинаркотичного виховання ми віднесли відвідування дітьми наркодиспансеру, бесіди з наркоманами, які перебувають на лікуванні; зустрічі та бесіди з працівниками кримінальної міліції у справах неповнолітніх, спеціалістами ЦСССДМ та відділку у справах неповнолітніх, лікарями-венерологами та валеологами.

До форм і методів третинної профілактики належать форми і методи корекції наркоманії як виду адиктивної поведінки. Зазначені форми і методи розраховані на корекційну роботу з неповнолітніми, які регулярно вживають наркотики, а також на попередження рецидивів наркотичної залежності. У цьому напрямку доцільно використовувати індивідуальну

форму роботи психолога та вихователя з дітьми. Саме така форма роботи дозволяє встановити продуктивне спілкування з дитиною, відносини, засновані на взаємній довірі.

З цією метою ми включили до соціально-педагогічної роботи регулярні зустрічі з психологом, зміст і характер яких спеціаліст визначає окремо для кожної дитини, залежно від її віку, індивідуальних особливостей та результатів діагностичних процедур.

Реалізація індивідуальної форми роботи передбачає наявність вільного діалогу психолога та дитини. Психолог повинен досягнути усвідомлення дитиною своєї цінності та унікальності, виникнення потреби реалізовувати свої здібності, орієнтуватися на здоровий спосіб життя та уявлення його перспектив.

Виходячи із вищезазначеного, можна виділити основні напрямки соціально-педагогічної роботи з дітьми, які вживають наркотики:

Комунікативна функція діяльності соціального педагога забезпечує налагодження взаємодії спеціаліста з неповнолітнім, державними та недержавними організаціями, що виступають спонсорами, волонтерами та партнерами соціального педагога у здійсненні мети та завдань соціально-педагогічної роботи з дітьми, які вживають наркотики.

Організаторська функція характеризує роботу соціального педагога з точки зору соціального менеджменту, що полягає в структуруванні, плануванні, розподілі напрямків професійної діяльності стосовно дітей у реабілітаційному центрі, які вживають наркотики, та координації роботи з різними соціальними інститутами та представниками споріднених професій, а саме: ЦСССДМ, ВКМСН, ВСН і под.

Прогностична функція в соціально-педагогічній роботі з дітьми, які вживають наркотики, виконує змістовно-цільові (стратегічні) та організаційно-методичні (тактичні) завдання. Це передбачення результатів зусиль спеціаліста щодо здійснення мети діяльності з зазначеною категорією дітей, а також ідеальне “програвання варіантів” різноманітних технологій соціально-педагогічної діяльності та вибір серед них тих, що зможуть забезпечити максимальну результативність за розумних витрат зусиль і часу.

Діагностична функція покликана виявляти причини, схильність та ступінь втягнення неповнолітніх до вживання наркотичних речовин, конкретизувати проблему дитини, виявляти індивідуальні та специфічні особливості неповнолітнього, дає змогу адекватно вирішувати соціально-педагогічні завдання стосовно зазначеного напрямку роботи.

Попереджувально-профілактична функція соціально-педагогічної роботи з дітьми, які вживають наркотики, має на меті в першу чергу виявлення, запобігання та обмеження наркогенної поведінки неповнолітніх, причин соціальної дезадаптації дітей у реабілітаційному центрі, забезпечення умов для формування соціально позитивної спрямованості дітей зазначеної категорії.

Корекційно-реабілітаційна функція полягає в роботі щодо зміни та вдосконалення особистих яко-

стей неповнолітніх, особливостей життєдіяльності та створенні умов для розвитку потенційних можливостей дітей, активне залучення їх до участі в суспільному житті.

Соціально-терапевтична функція спрямована на вчасне подолання кризових ситуацій та проблем дітей у реабілітаційному центрі, які вживають наркотики, на основі самоусвідомлення особистістю ставлення до себе, оточуючих та навколишнього середовища.

Необхідно зазначити, що в процесі здійснення антинаркотичної роботи необхідно уникати:

використання тактики залякування;

перебільшення та викривлення негативних наслідків вживання наркотиків в процесі описання їх впливу;

разового характеру дій, спрямованих на подолання наркотичної поведінки;

недостовірної інформації;

виправдання вживання наркотиків будь-якими причинами.

Висновки. Отже, провідними методами роботи, якими користуються вихователі, соціальні педагоги та психологи реабілітаційних центрів, виступають елементи тренінгових занять та індивідуальні бесіди з дітьми зазначеної категорії, лекції, тематичні години та дискусії на тему вживання наркотиків. Зазначається використання як групової, так і індивідуальної форм роботи.

Індивідуальна виховна робота полягає у взаємодії психолога з дітьми зазначеної категорії: діагностики вживання наркотиків, індивідуальні консультації, корекція особистісних рис підлітків, навчання навичок релаксації. Групова робота здійснювалась у формі проведення психологічних та соціально-психологічних тренінгів. Масова робота передбачала тематичні (відвідування наркодиспансера, зустрічі з працівниками правоохоронної, медичної, соціальної служб, відеоекранів "Обірване життя") та розважальні заходи в формі творчих конкурсів та проведеної театралізованої вистави "Життя – не жарт".

Перспективою подальших досліджень можуть бути соціально-педагогічні інноваційні технології профілактики наркотизму серед неповнолітніх як в умовах навчальних закладів, так і вулиці.

Список використаної літератури

1. Діти вулиці: хто вони і як їм допомогти / упоряд.: О. Главник, Н. Комарова. – К. : Главник, 2006. – С. 112.

2. Лютий В. П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки : навчальний посібник / В. П. Лютий. – К. : Академія праці і соціальних відносин, Християнський дитячий фонд, 2000. – 51 с.

3. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічний аспект адитивної поведінки підлітків та молоді / Н. Ю. Максимова, С. В. Толстоухова. – К., 2000. – 200 с.

4. Реабілітаційні центри: статус та особливості роботи : матеріали на допомогу працівникам реабілітаційних центрів. – К. : МВФ Студцентр. 1998. – 109 с.

5. Сердюк О. О. Наркотизм, як соціальне явище: його тенденції та напрямки профілактики : автореф. дис. ... канд. соц. Наук / О. О. Сердюк. – Харків, 2003. – 20 с.

*Рецензент – кандидат психологічних наук,
професор Романовська Л. І.*

Стаття надійшла до редакції 11.10.2012.

Выдыш Н. Н. Формы и методы работы социального педагога с детьми, которые принимают наркотики

В статье отражена такая сложная социальная проблема, как преодоление наркомании несовершеннолетними в реабилитационном центре, определены формы и методы, которые будут направлены на превентивное образование, не прямое профилактическое влияние и коррекцию наркотизма.

Ключевые слова: наркомания, социально-педагогическая работа, реабилитационный центр, дети.

Vydysh M. M. Forms and methods of work of social pedagogue with drug addicted children of the rehabilitation center

In the article the complicated social problem as overcoming of drug addiction of children in the rehabilitation center has been reflected; the forms and methods directed on preventive education, indirect preventive influence and correction of drug addiction have been determined.

Keywords: drug addiction, socio-pedagogical work, rehabilitation center, children.